ства, которые образуют уникальную авторскую картину контрфактического мира. Исследовано понятие космологического остранения, которое заключается в смещении пространственно-темпоральных координат от поверхности Земли как стандартного размещения актантов произведения.

Ключевые слова: *время и пространство, остранение, авторская картина мира, научная фантастика.*

Kupchyshyna J., PhD student,
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr

DEFAMILIARIZATION IN TIME AND SPACE IN THE STRUCTURE OF THE TEXT (Analyzing the prose by R. Bradbury and D. Adams)

The article is devoted to space-temporal shift in the realization of defamiliarization. The categories of time and space which form unique picture of the author's temporal worldview are highlighted and analyzed in the paper. The concept of cosmological defamiliarization is investigated. It implies spatial and temporal shifting of coordinates from the Earth's surface as a standard location.

Key words: *time and space, defamiliarization, author's picture of the world, science fiction.*

УДК 811.111:226

Р. Вавpінчік, асистент,
Ужгородський національний університет, Ужгород

АНГЛІКАНСЬКА ПРОПОВІДЬ: СТРУКТУРИЗАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМАТИКА

У статті простежено роль перформативних мовленнєвих актів у сучасній англіканській проповіді, які у низці випадків використовуються як засоби структурування промови. Увагу також присвячено висвітленню змістового наповнення проповідей і зроблено висновок про те, що соціальні проблеми займають у них значне місце поряд із власне теологічними.

Ключові слова: *англіканська проповідь, перформативний мовленнєвий акт, метамова, структуризація, соціальні проблеми, стратегії.*

«The best sermons are not timely essays on eternal truths: they are the attempts to speak the gospel at a particular historical moment to people of a particular place»
John Fry [1:139].

Лінгвокультурологічна специфіка англомовних проповідей зумовлена як релігійною сферою комунікації, так і їхньою належністю до тієї чи іншої конфесії. Релігійний дис-

© *Р. Вавpінчік, 2013*

курс загалом і його проповідницький жанр зокрема є носіями таких одиниць мови, що набули еталонного, символічного, образно-метафоричного значення, адже його учасники конструюють тексти, які відображають їхній внутрішній світ, містять міркування щодо проблем світогляду та віддзеркалюють картини світу [2:36; 3:27; 4:26; 5:11]. Сучасна англомовна християнська проповідь має притаманну саме їй функціональну спрямованість та виражає певні цінності й настанови, що домінують в тій чи іншій конфесії, причому таке вираження здійснюється як експліцитно, так й імпліцитно.

Лінгвокультурологічний аналіз мовних одиниць, окрім загальної лінгвістичної характеристики форми їхньої актуалізації та середовища функціонування, співвідноситься також із такими текстово-дискурсивними аспектами, як нарація, тема, концепція і структура, образи автора, адресата й персонажів; контекст і підтекст, хронотоп. Залучення прагматичних аспектів мовленнєвої комунікації відкриває ширші перспективи для їхнього розуміння, та у випадку теологічного дискурсу сприяє виявленню його ціннісного компонента [6:35].

Характеристиками деяких із названих вище аспектів у мовленні протестантської проповіді цікавилося немало вчених (А.Г. Салахова, Ю.В. Романченко, І.В. Рудик та ін.), які, зокрема, приділяли увагу інтенціональному спрямуванню проповіді, її адресатно-адресантним відношенням, інституціональності, стратегіям здійснення впливу на реципієнта [7; 8; 9]. Незважаючи на ці напрацювання, невисвітленими залишаються чимало інших, не менш важливих особливостей проповіді, які стосуються не тільки її форми, а й змісту. Тому а**ктуальність** статті зумовлена потребою аналізу не вивчених дотепер особливостей сучасної англіканської проповіді. На нашу думку, не меншої уваги потребує з'ясування питання про те, за допомогою яких мовленнєвих засобів проповідник структурує свою промову, яким чином він скеровує увагу слухача, а також висвітлює коло проблем, окрім власне релігійних, які піднімаються в сучасних англіканських проповідях.

Дослідження проповідей у лінгвокультурологічному напрямі передбачає, з одного боку, розгляд їх як текстів, а з іншого – як ситуацій мовленнєвої взаємодії, оскільки вони є зберігачами культури [2:35], що засвідчують специфіку мовленнєвої поведінки учасників комунікації, особливості «живих комунікативних процесів», які відбуваються між носіями певної мови [2:46-47]. Дискурсивний підхід до лінгвістичного аналізу охоплює як структурні особливості проповіді, так і їхнє змістове наповнення.

Мета статті – простежити й висвітлити комунікативні особливості сучасних англіканських проповідей, що випливають із інтеграції лінгвопрагматичного та лінгвокультурологічного підходів. Перший полягає у врахуванні екстралінгвальних чинників, що супроводжують комунікацію – таких як наміри, умови, прагнення вплинути на адресата, стратегічна природа мовленнєвого спілкування [10:9]. Другий передбачає розгляд мовленнєвих явищ у їхньому діалозі з культурою, ціннісним параметром народу [5;11].

Досягнення поставленої мети передбачає, по-перше, розгляд способів структуризації проповіді пастором за допомогою використання перформативних мовленнєвих актів (далі – ПМА); а по-друге – висвітлення деяких особливостей змістового наповнення англіканської проповіді.

Матеріалом дослідження слугували 22 проповіді, виголошені у Christ Church – храмі англіканської церкви у місті Оксфорд. Екстралінгвальні чинники, релевантні для лінгвокультурологічного та лінгвопрагматичного аналізу відібраних для дослідження пропо-

відей – це ті, що стосуються параметрів комунікації, згаданих вище: учасники, їхні статусно-рольові відносини, фонові знання, хронотоп тощо. Зокрема, проповіді лунають з парапету в межах регулярних богослужінь; продуцентами проповідей можуть бути представники як чоловічої та жіночої статі; адресат проповідей є колективним; тривалість проповідей, як правило, дещо перевищує 10 хвилин. З приводу адресата зауважимо, що прихожанами цієї церкви є переважно місцеві жителі – корінні англійці та, за словами служителів церкви, – інтелігенція міста.

Структуру того чи іншого дискурсу, зазвичай, простежують шляхом виявлення його одиниць: комунікативного (мовленнєвого) акту, комунікативного (мовленнєвого) ходу, обміну, транзакції [12:23]. У проаналізованій сукупності проповідей одним із засобів структуризації дискурсу виступають ПМА.

Феномен виконання певних дій за допомогою мовних засобів набув значного поширення між лінгвістами та філософами завдяки Джону Л. Остіну. Дотепер заснована ним теорія мовленнєвих актів не втрачає актуальності, хоча й зазнає значних змін і трансформацій. «Дія», «діяльність» та «виконання/здійснення чогось» є тими невід'ємними елементами вивчення цього лінгвопрагматичного підходу. «Перформатив» є тією унікальною мовленнєвою одиницею, яка, виконуючи дію, є одночасно і її описом.

Перформатив, перебуваючи в контексті життєвих подій, створює соціальну, комунікативну або міжособистісну ситуацію, що спричиняє певні наслідки. І.В.Четиркіна, розглядаючи лінгвістичний феномен перформативності з етнічної та історичної перспектив, уважає його «процесом конструювання соціокультурної ідентичності, так би мовити, «владою» дискурсу здійснювати те, що він називає» [13]. Таке бачення перегукується зі словами проповідниці церкви Christ Church Анджели Тілбі: «*the very words contain power to bring about its effect*» (ChCh-0017). Відповідна перформативна дія здійснюється самим мовленнєвим актом (далі – МА). За спостереженням Е.Г. Романової, у перформативі мова реалізує функцію, близьку до магічної, тобто ритуальної [14]. На підставі цього, інтерпретація поняття перформатива веде до співвіднесення понять комунікативного та соціального актів.

За Святим Письмом, боже слово не тільки передає інформацію чи повідомлення – воно веде до певних наслідків шляхом створення «нових розумінь, смислів» (new undertsandings) [15:27]. Крім того, воно створює те, про що попереджує: так, проповідник, проголошуючи прихід майбутнього, в якому неодмінно перебуватиме Ісус Христос, водночас «реалізовує це майбутнє» [16:6]. Ці спостереження показують перформативний характер релігійного дискурсу. Підтвердженням цій думці слугують і результати лінгвістичних досліджень, згідно яких мовлення деяких пророків у певних уривках Біблії є перформативним [17:16]. Отож, слово є активною дієвою силою, що веде до створення нового стану речей у природі, суспільстві та житті тих, хто сприймає це слово.

ПМА слугують способом репрезентації комунікативної взаємодії, під час якої, як було зазначено О.Россоловою, відбувається вплив на свідомість слухача за допомогою раціональної аргументації (повідомлення, переконування, твердження), через емоціональну сферу (обіцянка, схвалення, осуд) або вплив на підсвідомість (згода, заперечення, порада, передбачення) [18], наприклад:

(1) You can see where this is going. I could make this a long lecture on the use of music in worship, and it would give us all a wonderfully warm feeling; but ***I want to come back to the***

point. I want to return *to those robins, wrens and blackbirds huddling in the bushes not quite breaking out into song. (Chch-0002)*

(2) ***Let me begin my answer*** *simply in material, utilitarian terms. (Chch-0007)*

(3) But at this point ***I come back to*** *Jonah. Jonah who was sent to Nineveh to preach repentance. (Chch-0009)*

(4) Today, ***I focus on*** *the relationship between Christianity and Judaism, because that is suggested by the Scriptures which we use in our worship. (Chch-0011)*

За різних підходів такі МА, які показані прикладами (1)-(4), а також висловлювання типу *I refer to…; I emphasize…; Let me hasten to admit…; but I affirm…* можуть бути категоризовані в інший спосіб. Одні вчені називають їх прагматичними маркерами [19:30], інші – метакомунікативними компонентами [3:79-81] або «структивним дискурсом» [3:90; 20]. Водночас зазначимо, що деякі вчені не вважають перформативи таким типом висловлювань, які суттєво відрізняються від будь-яких інших – констативних, дескриптивних тощо. На відміну від них, ми поділяємо точку зору Дж. Ліча, згідно з якою перформативи є метамовою, що використовується мовцем у МА для опису власного дискурсу [21:182, 225].

Метакомунікативні компоненти тексту того чи іншого твору розглядають як спеціалізовані компоненти, які спрямовані, перш за все, на вербальне представлення (експонування) дій автора, спрямованих на створення і розгортання тексту. Вони є висловлюваннями, що супроводжують мовленнєві ходи, слугують підтриманню мовленнєвого контакту, ведуть до зміни чи збереження мовленнєвого ходу, організують та керують змістовою стороною розмови, керують його оформлювальною стороною [3:35, 79]. Деякі вчені розглядають їх як паралельні перформативним висловлюванням [3:38]. Однак, ми відносимо до метамовних лише деякі варіації ПМА, представлені в матеріалі нашого дослідження: ті, які структурують мовлення мовця. При цьому розмежовуємо власне перформативні й метамовні чи метатекстові одиниці.

Як це видно з наведених прикладів, проповідник залучає ПМА для «ведення» адресата за лінією своїх міркувань та в певних моментах проповіді сигналізує про те, як потрібно сприймати її конкретні висловлювання. Не можна не помітити високу частотність уживання займенника першої особи однини. Мовець не маскує своє «я» у тих виразах, якими він вибудовує свій дискурс, а невимушено бере на себе комунікативну ініціативу та маркує її за допомогою ПМА. Наразі не будемо заглиблюватися в питання, що стосується того, чи вживання проповідником займенника «я» створює умови для залучення ним ПМА, чи, навпаки, цей займенник є лише необхідним наслідком уживання ПМА. Очевидно, його можна вирішити в межах окремого дослідження із застосуванням іншого підходу – лінгвокогнітивного.

Про заклики проповідника до парафіян про покаяння, віру, прощення один одному, та інші ключові для церковного інституту теми сказано вже немало в роботах [7; 8]. У ході лінгвістичного опрацювання мовленнєвого матеріалу наявних проповідей були виявлені деякі особливості їхнього змістового наповнення та проблематики, відмінної від суто релігійної.

Так, поряд із необхідним та стандартним наповненням, англіканські проповіді дуже активно залучають і теми, що стосуються виключно світського життя (принаймні за звичаєм). Це спостереження ґрунтується, по-перше, на наявності в проповідях згадувань

про «болючі» питання сучасності як на глобальному, так і на локальному рівнях. По-друге, така тенденція підтверджена представниками церкви та дослідниками-теологами. Адже відмінною рисою проповіді в англіканській церкві є те, що на неї безпосередньо здійснює вплив статус англіканства як державної конфесії. Це є однією з причин, чому діяльність церкви та проповідництво в її межах значною мірою «поглинене» сучасними проблемами суспільного та навіть політичного характеру. Як раніше, так і зараз проповідь «віддзеркалює» зміни у суспільстві та у менталітеті, що відбуваються впродовж багатьох років [22:48]. Крім того, проповідь завжди відігравала вагому роль у культурному, соціальному та політичному житті Великої Британії. Природно, що цей чинник впливає на зміст, мовне оформлення та цілеспрямованість проповідей. Утім, на сучасному етапі життя звернення до проблемних питань суспільства є більш активним та надзвичайно точно спрямованим на найновіші та актуальні проблеми. Із корпусу проповідей нами виділено низку тем соціального характеру, з якими священик звертається до парафіян та з приводу яких він закликає їх замислитися.

Наприклад, проповідник зачіпає питання, пов'язані з відносинами держави і церкви:

(5) What belongs to Caesar and what to God? What are the limits of state power vis-à-vis the Church? (Chch-0004)

Піднімає проблему одностатевих шлюбів:

(6) Most of those in the Church of England who wish to see the Church open up to a more inclusive attitude and to affirm the possibility of gay marriage probably wouldn't want to see this happening (Chch-0004)

(7) I'm going to devote this morning's sermon to the issue of gay marriage.(Chch-0012)

Звертається до проблем сміття та побутових відходів:

(8) This morning I"m going to talk to you about litter…..So two problems: large sums of wasted money and a rising rat population (Chch-0007)

Увага проповідника не оминає проблем фінансової етики, ставлення людей до грошей, поводження з ними:

(9) Passage from Scripture appointed for this morning, when presented in our current context, leads directly to my sermon's topic: misconduct with money in the ongoing banking crisis and in tax evasion by the rich. (Chch-0016)

Наступним елементом змісту сучасної англомовної протестантської проповіді є введення особистого, суб'єктивного чинника шляхом референції проповідником до самого себе. У низці проповідей священик часто ділиться з прихожанами персональною інформацією про себе:

(10) When I moved to Oxford at the end of August and before I was installed here, since I had nowhere official to go to I went into the Church of St John the Evangelist, New Hinksey. (Chch-0006)

(11) I remember the impact on me of hearing this story as a child. (Chch-0008)

Такі елементи особистого характеру є проявами реалізації проповідником прийому «інклюзивності» - варіантом стратегії самоідентифікації, описаної А.Г. Салаховою [7].

Крім того, для проповідей англіканської церкви характерним є опис пастором специфіки своєї нації. Наприклад:

(12) …the British, who are a reserved lot, do not touch enough. For a moment I will address these British: we, it is alleged, recoil as if an almost sexual approach had been made,

when someone touches us – or at least we used to. Other than the fairly formal hand-shake, that is. We do not go in for much hugging and men relatives and friends do not commonly kiss each other as they might in Italy. That sort of thing is left to women who are supposed to be a more tactile part of the human race. (ChCh1115)

(13) A generation ago, when the City of London comprised 10,000 people, personal reputation imposed a moral constraint: if you misbehaved, your bad reputation could kill your career. Now, when the City comprises 300,000 people and banking institutions and careers are global in reach, local reputation doesn't matter so much. (ChCh-00077)

Хоча основною комунікативною стратегією таких етноспецифічних блоків є виховна, вони водночас слугують для дослідників англійської мови надзвичайно цінним джерелом лінгвокультурологічної інформації. Крім того, після наведення конкретних прикладів поведінки, характерної для англійців, може продовжуватися її аналіз та/або порівняння з тими чи іншими Євангельськими ситуаціями.

(14) Our society, like Roman society, tacitly accepts a vision of the world in which it is ultimately might that determines right, in which, in practice if not in theory; it is Caesar's values that are honoured and held up for emulation. (ChCh-0004)

Як це видно з наведених прикладів (12) - (14), проповідник акцентує увагу також і на негативних сторонах життя та поведінки англійського народу, їхньої культури та звичаїв. Це можна пояснити намаганням пастора позитивно вплинути на стан речей, а також – змінити його, здійснюючи вплив на всі рівні особистості: свідомість, підсвідомість та надсвідомість [7].

Наприкінці зазначимо, що проповіді, які проголошуються під час богослужіння в англіканській церкві можуть вважатися одним із ключів до розуміння англосаксонської духовності, і з цієї причини вони потребують комплексного вивчення не тільки з теологічних, а й із лінгвістичних позицій. У статті здійснено спробу показати, що перформативи, які є засобами номінації іллокуції мовленнєвого акту, використовуються проповідником для структуризації дискурсу та для спрямування уваги адресата на ту чи іншу частину повідомлення.

Змістове наповнення англіканської проповіді, окрім звичних та невід'ємних аспектів – питань віри та тлумачення Святого Письма, значною мірою включає в себе і обговорення проповідником проблематики сучасного світського життя. У наявному корпусі проповідей простежуються такі основні соціальні теми: відносин держави і церкви, одностатеві шлюби, проблеми сміття та побутових відходів на вулицях та у громадських місцях, фінансова етика між інституціями та споживачами їхніх послуг тощо. З метою більш ефективного впливу на адресата, проповідник значною мірою застосовує прийом самоідентифікації, ототожнюючи себе з парафіянами та ділячись із ними деталями свого особистого життя. Мовні засоби, обрані мовцем для передачі повідомлення, є культурологічно маркованими сутностями та зумовлені лінгвокультурологічними чинниками. Перспективою подальшого дослідження можу слугувати вивчення особливостей мовлення проповідей, зокрема функціонування в них перформативних висловлювань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Fry J. Blindness / John Fry // A Chorus of Witnesses. Model Sermons for Today`s Preacher: ed. by T.G.Long. Grand Rapids, Michigan, 1994. – P.139-145

2. *Маслова В.А.* Лингвокультурология: уч. пособие / В.А. Маслова. М.: Издательский центр «Академия», 2001. - 208с.

3. *Григорьева В.С.* Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты : монография / В.С. Григорьева. – Тамбов: Изд-во Тамб.гос.техн.ун-та, 2007. – 288 с.

4. *Гадомский А.К.* Некоторые направления исследований теолингвистики // Наукові записки Луганського нац. пед. ун-ту. Вип.7. Сер. філол.науки: Зб. наук. праць «Норми та парадокси свідомості й мислення, іх відображення в мовній картині світу».-Луганськ: Альма-матер, 2006. - С.24-41.

5. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. Б.А. Серебренников, Е.С. Кубрякова, В.И. Постовалова. – М.:Наука, 1998. – 216 с.

6. *Гадомский А.К.* Семантико-прагматические проблемы теолингвистики / А.К. Гадомский // Науковий вісник Луганського національного педагогічного університету. - № 12 (80). – 2004. – С. 33 – 38.

7. *Салахова А.Г.* Речевые стратегии и средства их реализации в современных христианских немецкоязычных проповідях: автореф. дисс. на соиск. науч.степени канд.фил. наук: спец. 10.02.04 «германские языки» / А.Г.Салахова. – Челябинск, 2006.-21 с.

8. *Романченко Ю.В.* Лингвопрагматический аспект немецкоязычного теологического дискурса : дисс. … канд.филол.наук: 10.02.04 / Романченко Юлия Валентиновна.- М.,2008. – 184 с.

9. *Рудік І.В.* Англомовна проповідь як специфічний вид мовленнєвого акту (фоностилістичне дослідження): автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд.філ.наук: спец. 10.02.04 «германські мови» / І.В.Рудик. – Одеса, 2005.-21 с.

10. *Полюжин М.М.* Когнітивно-прагматичні механізми іллокутивних моделей мовлення / М.М. Полюжин // Проблеми романо-германської філології. Зб.наук.праць. Ужгород: «Патент», 2002. – С.9-16

11. *Воробьев В.В.* Лингвокультурология (теорія и методы) // В.В. Воробьев. М.: РУДН, 1997. – 331 с.

12. Дискурс, концепт, жанр: коллективная моногорафия / Отв.ред. М.Ю. Олешков. – Нижний Тагил: НТГСПА, 2009. – 428 с.

13. *Четыркина И.В.* Перформативность речевых практик как конститутивный признак культуры: этническая и историческая перспектива: дисс. …доктора филол. наук: 10.02.19 / Четыркина Инна Валерьевна.- Краснодар, 2006.- 287 с.

14. *Романова Е. Г.* Перформативные единицы в ритуальных актах суггестивной коммуникации: автореф. дис. на соиск науч. степени докт. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Е.Г. Романова.-Тверь, 2002.- 36 с.

15. *Achteimer E.* Preaching from the Old Testament / Elizabeth Achteimer.- Westminster/ Knox Press: Loisville, Kentucky, 1989. – 187 p.

16. *Childers, J.* Performance in preaching: Bringing the sermon to life / Jana Childers, C.J.Schmitt. Baker Academic. USA, 2008. – 307 p.

17. *Adams J.W.* The performative nature and function of Isaiah 40-55 / Jim W.Adams. Biddles Ltd.Norfolk, 2006.- 259 p.

18. *Россолова О.А.* Перформатив как координатор коммуникативного взаимодействия и средство адресованности : автореф. на соиск.науч.степени канд. филол. наук :

спец. 10.02.01 «Рус. язык». – М., 2008. – 24 с.

19. *Brinton L.J.* Pragmatic markers in English. Grammaticalization and discourse functions // Laurel J. Brinton. Mouton de Gruyter, 1996. – 412 p.

20. *Сухих С.А.* Личность в коммуникативном процессе / С.А. Сухих. – Краснодар : Изд-во Южного института менеджмента, 2004. – 143 с.

21. *Leech G.* Principles of Pragmatics / Geoffrey Leech. Longman, 1983. – 257p.

22. d`Haussy C. English sermons: Mirrors of society / Christiane d`Haussy. Presses Universitaires du Mirail, 1995.- 229 p.

Стаття надійшла до редакції 21.06.13

Вавринчик Р., ассистент,
Ужгородский национальный университет, Ужгород

АНГЛИКАНСКАЯ ПРОПОВЕДЬ: СТРУКТУРИЗАЦИЯ И ПРОБЛЕМАТИКА

В статье прослеживается роль перформативных речевых актов в современной англиканской проповеди, использующихся как средства структурирования речи. Внимание также уделено освещению содержательного наполнения проповедей и сделан вывод о том, что социальные проблемы занимают в них важное место наряду с собственно теологическими.

Ключевые слова: *англиканская проповедь, перформативный речевой акт, метаязык, структуризация, социальные проблемы, стратегии*.

Vavrinchik R., assistant,
Uzhgorod National University, Uzhgorod

AN ANGLICAN SERMON: ITS STRUCTURING AND PROBLEMATICS

The article deals with the role of performative speech acts in a modern Anglican sermon. In many cases these acts are used by the speaker as a means of structuring his speech. Furthermore, the thematic content of sermons is analyzed and a conclusion is drawn that social problems play a significant role in them alongside with proper theological ones.

Keywords: *Anglican sermon, a performative speech act, metalanguage, structuring, social problems, strategies*.